

AMMATTILAISET AREENALLE – OLYMPIAURHEILUN MUODONMUUTOS

Olympialiikkeen erottaa muista urheiluorganisaatioista oma ideologia, olympismi. Urheileminen rakkaudesta urheiluun, palkkiotta, muodosti liikkeen keskeisen ja kiistellyimmän periaatteen lähes koko 1900-luvun. Kieltämällä ammattilaisten osallistumisen Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) hallitsi urheilijoiden, lajien ja kansallisuuksien kilpailutannerta.

KONSERVATIIVINEN JA EPÄDEMOKRAATTINEN JÄRJESTÖ onnistui pitämään valta-asemaa urheilumarkkinoilla 1970-luvulle saakka. 2000-luvun olympialaiset ovat globaaleja mediaspektaakkeleita, joissa amatörismin muistoina ovat urheilijoiden media- ja mainosoikeuksien rajoitukset kisojen aikana.

Tarkastelemme tekstissämme olympialaisten ammattilaistumisen pitkää linjaa. Pohdimme, millaisia vaiheita muutoksessa oli, ja mitkä urheilulliset ja yhteiskunnalliset tekijät niihin vaikuttivat.

Olympialiikkeen synty ja periaatteet

Nykyaikainen olympialiike syntyi 1800-luvun lopulla paroni **Pierre de Coubertinin** (1863–1937) aktivismin ansiosta. Coubertinin visio urheilun mahdollisuudesta muuttaa maailmaa pohjautui näkemykseen ranskalaisen yhteiskunnan rappiosta sekä toisaalta vaikutteisiin englantilaisesta oppilaitosurheilusta ja antiikin urheilusta.

Olympismin periaatteet on julkilausuttu Olympialaisessa peruskirjassa. Olympismi määritellään elämänfilosofiaksi, joka pyrkii ihmisen kehon, mielen ja tahdon tasapainoiseen kehittämiseen. Päämääränä on urheilulla edistää ihmisten harmonista kehitystä ja rauhallista yhteiseloä. (Olympic Charter 2019, 10–11). Olympismin peruseriaatteet ovat yleisluontoisia ja monitulkinnallisia. Coubertinin mukaan olympismi ei ole systeemi, vaan mielentila (Loland 1995, 63). Periaatteiden yleisluontoisuus johti kirjaviin

tulkintoihin. Yhtäältä korostettiin voittamista ja kehitystä, kun toisaalta painotettiin tärkeimpänä asiana osallistumista.

Normiston epäselvyys olympialiikkeen varhaisvaiheissa johti lajisääntöjen poikkeaviin tulkintoihin. Peistä taitettiin myös kisojen lajivalikoimasta. Esimerkiksi Pariisin (1900) maailmannäyttelyn yhteydessä pidetyissä pitkissä kisoissa näytöslajeina olivat muun muassa hengenpelastus ja onginta. Olympialiikkeen häpeätahraksi muodostuivat St. Lousin kisojen (1904) ”antropologiset olympialaiset”. Niissä tutkittiin, kuinka ”hallitsevan valkoisen rodun” ulkopuoliset miehet urheilevat. (Itkonen 1996, 94.)

Amatörismin perusteet

Amatörismin mukaan urheilua tuli harastaa rakkaudesta urheiluun, ilman taloudellisia hyötyjä. Olympialiikkeessä harastamisesta kehittyi kriteeri kilpailuihin osallistumiselle. Amatörismin juuria myös ulotettiin antiikin urheiluun. Myöhemmin tämä myytti on kumottu – amatörismiä ei tunnettu antiikin aikana. Vaikka suurimmissa antiikin kilpailuissa voittajat saivat palkintoina vain laakeriseppeleen tai muun symbolisen esineen, muissa kilpailuissa jaettiin raha- ja tavarapalkintoja. Lisäksi kaupunkivaltiot palkitsivat menestyneitä urheilijoitaan ruhtinaallisesti. (Young 1984).

Amatööriurheiluihanne syntyi 1800-luvun Britanniassa. Luokkayhteiskuntaa ylläpitäneissä yksityisissä oppilaitoksissa ur-

heilu nähtiin kasvatusmenetelmäksi ja vaihtoehdoksi ammattieurheilulle, joka vahvistui teollisuustyöväen elinolosuhteiden parantuessa. Ammattieurheilu aiheutti yläluokan kannalta kielteisiä ilmiöitä: juopottelua, väkivaltaa ja vedonlyöntiä. Amatörismi oli siten yläluokan vastine ”brutaalille massojen ammattieurheilulle”. Amatörismi romantisoi yläluokan arvoja ja korosti herrasmiehen intohimoista suhtautumista urheiluun urheiluna, ei ulkoisten palkkioiden vuoksi.

Brittiläisessä urheilussa amatörismi oli 1860-luvulle asti epämääräinen ideologia. Soudun ja yleisurheilun organisaatioista säädökset levisivät silti muihin lajeihin. Amatööriurheilijalle asetettiin soudussa 1800-luvun jälkipuoliskolla kuusi vaatimusta: 1) Urheilija ei saanut kilpailla rahapalkinnoista, 2) urheilla pääasialliseksi elannokseen, 3) kilpailla ammattilaisen kanssa/vastaan, 4) osallistua ns. avoimiin kilpailuihin, 5) urheilijan tuli olla herrasmies ja hän ei 6) saanut olla käsityöläinen, ruumiillisen työn tekijä tai ”ammattimies” (Wikberg 2005, 55).

Englantilaisen yhteiskunnan 1800-luvun rakennemuutokset haastoivat yläluokkaisen amatörismin ihanteen. Edelläkävijänä oli jalkapallo, josta tuli ammattilaisurheilua vuosisadan lopulla. Lajin sosiaalinen pohja muuttui sen siirtyessä yläluokkaisista sisäoppilaitoksista teollisuusalueille. Työväenluokka ”varasti” herrasmiesten pelin ja teki siitä ammattilaisurheilua. Tämä takasi briteille vuosikymmeniksi johtoaseman jalkapallossa, mutta johdettiin myös välierikoon KOK:n kanssa. (Lanfranchi ym. 2004; Goldblatt 2006).

Juuri olympiaurheilijoiden normittajana amatörismistä tuli vahva työkalu. Se määrittä, kuka sai kilpailla ja miten. Amatörismin tulkinta kilpailuoikeuksista oli kuitenkin sekava vyyhti, jossa toimijoita olivat KOK:n johtajat, lajiliitot sekä olympiakomiteat. Urheilijoille jäi satunnaisen syntipukkien rooli.

Valtapeli alkaa

Ensimmäiseen maailmansotaan saakka olympialaiset hakivat paikkaansa kansainvälistyvissä maailmassa. Amatörisäännöt aiheuttivat haasteita. Lontoon kisoissa (1908) brittien olympiayhdistys jakoi vastuuta kilpailusäännöistä ja -oikeuksista lajiliitoille. Tämä johti ristiriitaisiin amatörismin tulkintoihin. Soudussa osallistumisoikeus kiellettiin kaikilta fyysisen työn tekijöiltä, mutta purjehduksessa sallittiin ammattilaiset amatöörikapteenin rinnalla. Jalkapallossa pelaajille sallittiin kulukorvauksia, jotka taas olivat yleisurheilussa kiellettyjä. (Llewellyn & Gleaves 2016, 34–39). Tukholman (1912) olympialaisten kymmenottelun voittajasta **Jim Thorpe** tuli ensimmäinen urheilija, jonka suoritukset hylättiin KOK:n amatörisääntöihin vedoten.

Maailmansotien välillä kansainväliset lajiliitot alkoivat kamppailla KOK:n ja kansallisten olympiakomiteoiden kanssa. Ne kritisoivat 1920-luvulla konservatiivista olympialiikettä. Kun KOK ei pystynyt luomaan yhtenäisiä sääntöjä, vaativat esimerkiksi jalkapallo ja tennis erityiskohtelua. Tenniksessä kyse oli ex-ammattipelaajien hyväksymisestä amatööreiksi. Ammattilaisuuden laajasti omaksuneessa jalkapallossa kiista koski taloudellisten

korvausten maksamista. Kiistojen seurauksena tennis pudotettiin olympiaohjelmasta, kun taas yleisöä houkuttelevan jalkapallon kohdalla joustettiin ja seuroille maksetut korvaukset hyväksyttiin. KOK teki siten kaksi erilaista päätöstä omien sääntöjensä soveltamisesta. Vuoden 1930 Olympiakongressissa KOK kuitenkin kiristi suhtautumistaan korvauksiin, mikä johti jalkapallon vetäytymiseen vuoden 1932 olympialaisista. (Llewellyn & Gleaves 2016, 69–75).

Amatörismiikiistat laajenivat 1930-luvulla voimisteluun ja alppihiihtoon. Voimistelussa oli kyse ohjaajien ja valmentajien kilpailuoikeuksista. Lopulta ainoastaan ohjaajat saivat osallistua olympialaisiin. Alppihiihdon kaupallisuus oli KOK:lle vielä pahempi pulma. Lajin maksullinen ”opastustoiminta” oli urheilijoille ansaitsemiskeino ja niinpä KOK perui ammattilaskijoiden olympiaoikeuden. Lisäksi sääntöjä kiristettiin entisestään, eivätkä urheilijat saaneet rahastaa median avulla tai menetetyn työajankorvauksilla. KOK:n amatörismissääntöjen merkittävin uhri oli **Paavo Nurmi**, jonka IAAF julisti kelvottomaksi osallistumaan Los Angelesin vuoden 1932 olympialaisiin (Yttergren 2006).

Toisen maailmansodan jälkeen amatööriyskiistaan tuli uusia elementtejä. Neuvostoliiton ”valtioammattilaiset” tulivat olympialiikkeeseen, jonka johtoon valittiin vuonna 1952 amerikkalainen **Avery Brundage**. Hän piti KOK:ta otteessaan 20 vuotta ja puolusti itsepäisesti amatörismiä. Vastahanka kuitenkin vaikeutui 1960-luvulla, kun televisiointi muutti urheilun seuraamista ja kuluttamista. Grenoblen talvi- ja Meksikon kesäolympialaisissa 1968 välinevalmistajien kilpailu urheilijoista tuotti harmaita hiuksia Brundagelle. Hän syytti alppihiihdon kolminkertaista kultamitalistia **Jean-Claude Killy** ammattilaisuudesta, eikä osallistunut lajin palkintoseremonioihin. Seuraavakin syntipukki saatiin alppihiihdosta, kun itävaltalaisen **Karl Schranzin** olympiakelpoisuus evättiin vuonna 1972.

Ammattilaisuuden läpimurto

Avery Brundagen valtakauden jälkeen KOK oli heikko, sillä mies oli johtanut järjestöä omapäisesti ja tiukasti amatörisääntöihin tukeutuen. KOK ei kyennyt hyödyntämään olympiaurheilun kasvua. Vuodesta 1974 lähtien KOK höllensi pakon edessä amatörisääntöjä: urheilijoilta ei vaadittu siviiliammattia ja myös harjoitusleirien maksimimäärät poistettiin.

KOK:n muutosvauhti kiihtyi espanjalaisen **Juan Antonio Samaranchin** tultua puheenjohtajaksi vuonna 1980. Baden Badenin kongressissa (1981) päätettiin, että kansainväliset lajiliitot muokkaisivat urheilijoidensa kelpoisuussääntöjä ja KOK tarkistaisi ne. Päätös johti ammattilaisuuden läpimurtoon aiemmin kisaohjelmasta pudotetun tenniksen johdolla. Jo vuoden 1984 kisoihin tennis otettiin näytöslajiksi. Istanbulin olympiakongressissa (1987) päätettiin kokeilla tenniksen avoimia kilpailuja Soulin olympialaisissa (1988). Ammattilaisien läpimurto olympialaisissa jäi kuitenkin Soulessa varjoon, kun yleisurheilun supertähden, kanadalaisen pikajuoksija **Ben Johnsonin** suoritus mitätöitiin dopingin takia.

Heikki Savolainen Los Angelesin olympialaisissa 1932, Lasse Virén Montrealin 5 000 metrin loppusuoralla ja viimeisin suomalainen kesäolympiakisojen kultamitalisti Satu Mäkelä-Nummela Pekingissä.

Kuvat: Urheilumuseo (vas.), Giuliano Bevilacqua/Urheilumuseo (oik. & alh.)

KOK poisti vuonna 1991 sääntökirjastaan käsitteet amatörismi ja ammattilaisuus, ja portit avautuivat ammattilaisille. Seuraavana vuonna Barcelonan olympiaparketille astelivat ammattilaisliiga NBA:n kirkkaimmat koripallotähdet Michael Jordanin ja Earvin ”Magic” Johnsonin johdolla. Amatööriyslähdekohdasta luopuminen tapahtui olympiakisoissa myöhään ja pakon sanelemana. Se kytkeytyi laajempaan urheilun aseman ja käytäntöjen muutokseen. Talouden painopisteen siirtyminen teollisuudesta palveluihin mullisti elämäntapaa ja kasvatti vapaa-aikamarkkinoita sekä median merkitystä. Näin syntyi kultainen kolmio urheilusta, mediasta ja markkinoista. (Itkonen 2007, Nixon 2016.)

Uudessa tilanteessa olympialiikkeen piti uudistaa sääntöjään. Ammattilaisien myötä olympialaisten kiinnostavuus kasvoi ja niistä tuli uudentasoinen mediatuote. Esimerkiksi Euroopan yleisradioyhtiön (EBU) tv-oikeusmaksut nousivat Soulin (1988) olympialaisten 28 miljoonasta dollarista Ateenan (2004) kisojen 394 miljoonasta dollariin. (Itkonen 2007, 280–281.)

Toisaalta olympialaisten järjestämisestä oheisohjelmineen tuli erittäin kallista. Tokion (2020) olympialaisten ja paralympialaisten hintalappu on kasvanut 6,8 miljardista 23 miljardiin euroon. Kisojen siirtäminen lisää kustannuksia entisestään. Rahavirtojen kasvu myös eriytti olympialiikettä, sillä kisojen järjestäminen on mahdollista entistä harvemmille maille. Sama ilmiö koskee myös jalkapallon MM-lopputurnausta.

Ammattilaiset olympialaisissa – ja ulkopuolella

Olympialaisten rakentuminen maailmanlaajuisiksi viihdespektaakkeliiksi on muuttanut huippu-urheilijoiden asemaa. Mutta miksi ammattilaiset haluavat kilpailla olympia-areenoilla? Lähtökohtaisesti huippu-urheilijat tarvitsevat julkisuutta, jota olympialaiset tuovat runsaasti. Olympialaisissa menestyminen mahdollistaa myös tuottoisat sponsorisopimukset, sillä olympiakulta on edelleen urheilun arvostetuimpia saavutuksia.

Ammattilaisuuden ja olympialiikkeen kohtaamisessa kipuulua on aiheuttanut jääkiekon ja jalkapallon asema. Jääkiekossa siirryttiin ammattilaisuuteen NHL:n myötä 1920-luvulla, mutta olympialaisiin tai MM-kilpailuihin ammattilaisilla ei ollut asiaa. Silti Kanada hallitsi lajia, kunnes Neuvostoliiton tulo 1950-luvulla muutti asetelmaa. (Jokisipilä 2014.) NHL-ammattilaisten saaminen kesken kauden olympiakisoihin oli mutkikasta. Paine kuitenkin kasvoi, kun koripalloammattilaiset tulivat olympiaparkeille 1992. Lopulta KOK, Kansainvälinen jääkiekkoliitto ja NHL-organisaatiot sopivat osallistumisesta Naganon kisoihin 1998. Olympialaisten jääkiekkoturnausta muokattiin jatkossa NHL:n vaatimusten mukaan. Etelä-Korean Pyeongchangissa 2018 NHL-pelaajia ei enää nähty, sillä Kansainvälinen jääkiekkoliitto ja KOK eivät suostuneet NHL:n vaatimuksiin. (Pincus 2006; nhl-news-sivusto)

Jalkapallon MM-turnauksen käynnistyminen 1930 jätti olympialaispelit varjoonsa. Olympiaturnausta hallitsivatkin vuosien 1952 ja 1980 välillä Itä-Euroopan maat. Muutos käynnistyi, kun olympiaturnaukseen saivat 1984 osallistua ammattilaiset, jotka eivät olleet pelanneet MM-karsinnoissa. Vuodesta 1992 lähtien rajoittavana tekijänä on ollut enää pelaajien ikä (alle 23 vuotta). Olympiaturnausten taso nousi muutosten seurauksena, mutta MM-kisoja eivät olympialaiset ole pystyneet miesten puolella haastamaan. Naisten jalkapallossa olympiaturnauksen asema on ollut vahvempi ja lajin kärkimaat Yhdysvallat ja Saksa ovatkin voittaneet lähes kaikki kultamitalit. (Lanfranchi ym. 2004)

Muodonmuutoksen syyt

Olympiakisojen muodonmuutos heijastelee maailman murroksia. Amatööri-ihanne ja nationalismi riittivät pitkään olympialaisten käyttövoimaksi. Ammattilaisuus oli marginaalissa, vaikka se saavutti vahvan aseman muuttamassa isossa lajissa. Kansalliselle identiteetille menestyminen kansojen kilpailussa oli tärkeää. Olympialaiset tarjosivat tähän kisailuun oivallisen, tasa-arvoisen foorumin; mukaan kelpuutettiin vain amatöörit.

Toisen maailmansodan jälkeiset isot murrokset nationalismin heikentymisestä sosialismin romahtamiseen ravistelivat olympialiikettä. Amatöristä ei enää ollut koossapitäväksi voimaksi – päinvastoin siitä tuli uudistumisen hidaste. Johtajakeskeinen ja epädemokraattinen olympialiike sinnitteli muutoksia vastaan pitkään. Vanhojen vallanpitäjien väistymisen jälkeen muutokset nopeutuivat. Parin olympiadin aikana ammattilaiset valtasiivat areenat. Samalla olympiamenestyksestä tuli monessa lajissa tavoiteltua statuksen lisäksi myös taloudellisesti.

Raha onkin 2020-luvulla yhä selvemmin kansainvälistä olympialiikettä ylläpitävä voima. KOK:n ilmoituksen mukaan järjestö jakoi tuloistaan viisi miljardia dollaria urheiluun ja pyöritti omaa toimintaansa 550 miljoonalla dollarilla olympiadiilla 2013–16 (KOK 2020). Olympialiikkeen on kyettävä organisoimaan urheilullisen ja taloudellisen vetovoimansa takaamiseksi valtava speksaakkeli joka toinen vuosi. Suurten ammattiurheilulajien puristuksessa uhkana on, että olympialiike muokkautuu vain yhdeksi kilpailujärjestäjäksi muiden joukossa.

JARI LÄMSÄ, LitM

Johtava asiantuntija
Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus
Sähköposti: jari.lamsa@kihu.fi

HANNU ITKONEN, YTT

Liikuntasosiologian professori
Jyväskylän yliopisto
Sähköposti: hannu.itkonen@jyu.fi

ARTO NEVALA, FT

Vanhempi yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto
Sähköposti: arto.nevala@uef.fi

LÄHTEET

- Goldblatt, D.** 2006. *The Ball is Round. A Global History of Football.* Penguin Books; London.
- International Olympic Committee.** 2019. *Olympic Charter, in force as from 26 June 2019.* International Olympic Committee; DidWeDo S.à.r.l., Lausanne, Switzerland.
- Itkonen, H.** 1996. Rauhankyyhkyjä ja tukinlaukauksia – Valittuja paloja olympialiikkeestä. Teoksessa Nevala, A. (toim.) *Olympialaiset ja naisliikunta satavuotiaat.* Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1996. Joensuu. 93–101.
- Itkonen, H.** 2007. Ammattimaiseen olympiaurheiluun. Teoksessa *Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia.* WSOY; Porvoo. 270–309.
- Jokisipilä, M.** 2014. *Punakone ja vaahteranlehti.* Otava; Keuruu.
- Lanfranchi, P., Eisenberg, C., Mason, T. & Wahl, A.** 2004. *100 Years of Football – The FIFA Centennial Book.* Weidenfeld & Nicolson; London.
- Llewellyn, M.P. & Gleaves, J.** 2016. *The Rise and Fall of Olympic Amateurism.* University of Illinois Press; Urbana, Chicago and Springfield.
- Loland, S.** 1995. Coubertin's Ideology of Olympism from the Perspective of the History of Ideas. *Olympika: The International Journal of Olympic Studies*, IV, pp. 49–78.
- KOK.** 2020. <https://www.olympic.org/funding>. Luettu 12.4.2020.
- Morgan, W.** 1993. Amateurism and Professionalism as Moral Languages: In Search of a Moral Image for Sport. *Quest*, 45, 470–493
- NHL-news-sivusto: NHL-pelaajia ei nähdä olympialaisissa 2018.** <https://www.nhl.com/fi/news/nhl-pelaajia-ei-nahda-olympialaisissa/c-288396452>. Luettu 16.4.2020.
- Nixon, H.** 2016. *Sport in a Changing World.* Routledge, London.
- Pincus, A.** *The Official Illustrated NHL History.* RDA; New York.
- Wikberg, K.** 2005. Amatör eller professionist? Studier rörande amatörfrågan i svensk tävlingsidrott 1903–1967. *Sisu Idrottsböcker.* Academityrck; Stocholm.
- Yttergren, Leif.** “J. Sigfrid Edstrom and the Nurmi Affair of 1932: the struggle of the amateur fundamentalists against professionalism in the Olympic movement.” *Proceedings: International Symposium for Olympic Research*, 2006, p. 111+.
- Young, D.** 1984. *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics.* Ares Publishers, Inc; Chicago, Illinois.